

Vybrané ekonomické, demografické ukazovatele, ukazovatele infraštruktúrnej vybavenosti a vzdelanostnej úrovne obyvateľstva na meranie regionálnych disparít

Selected economic, demographic indicators, indicators of infrastructure facilities and educational level of the population for the measurement of regional disparities

Róbert Hamada, Anton Kasagrandá

Univerzita Komenského, Prírodovedecká fakulta, Katedra regionálnej geografie, ochrany a plánovania krajiny, Mlynská dolina B-1, 842 15 Bratislava, hamada@fns.uniba.sk, kasagrandá@fns.uniba.sk

Abstrakt

Problematika regionálneho rozvoja, a to najmä v súvislosti s regionálnymi disparitami, je téma, o ktorej sa hovorí v rôznych sférach spoločnosti a je jedným z najzávažnejších problémov nielen na Slovensku, ale aj v širšom európskom kontexte. Na hodnotenie regionálnych disparít existuje veľké množstvo ukazovateľov. Vo všeobecnosti ich môžeme podľa ich charakteru rozdeliť na ekonomické, sociálno-ekonomické, demografické ukazovatele a ukazovatele infraštruktúrnej vybavenosti. Cieľom tohto príspevku je poskytnúť prehľad vybraných ekonomických, demografických ukazovateľov, ukazovateľov infraštruktúrnej vybavenosti a vzdelanostnej úrovne. Kapitola infraštruktúrnej vybavenosti je rozdelená na tri podkapitoly: dopravnú, vodohospodársku a sociálnu infraštruktúru. Kapitola ekonomické ukazovatele na podkapitoly hrubý domáci produkt, hrubá pridaná hodnota, tvorba hrubého fixného kapitálu, priame zahraničné investície a miera nezamestnanosti. Ide o všeobecné zhrnutie ukazovateľov, ktoré sa najčastejšie používajú v slovenskej, českej a zahraničnej literatúre.

Abstract

Problems of regional development is a topic which refers to different sections of society especially in the context of regional disparities and poses as one of the most serious problems not only in Slovakia but also in the wider European context. For the evaluation of regional disparities there a large number of indicators exists. In general, the indicators can be divided according to their characteristics on economic, socio-economic, demographic variables and indicators of infrastructure facilities. The aim of this paper is to provide an overview of the selected demographic indicators, indicators of infrastructure facilities and educational level. The chapter of infrastructure is divided to three subchapters: transport, water management and social infrastructure. The chapter of economic indicators in subchapters gross domestic product, gross value added, gross fixed capital, foreign direct investment and unemployment rate. It is a general summary of indicators that are most frequently used in Slovak, Czech and foreign literature.

Kľúčové slová

regionálne disparity, ekonomické ukazovatele, demografické ukazovatele, ukazovatele infraštruktúrnej vybavenosti, indikátory vzdelanostnej úrovne obyvateľstva

Key words

regional disparities, economic indicators, demographic indicators, indicators of infrastructure facilities, indicators of educational level of the population

Úvod

Z metodického hľadiska je potrebné sa vyrovnáť jednou z kľúčových metodických otázok akou je **výber vhodného ukazovateľa (indikátora) na vyjadrenie úrovne regionálneho rozvoja a hodnotenie regionálnych disparít** (ďalej len „RD“).

Indikátory, resp. systém indikátorov je nástrojom, ktorým môžeme merať a hodnotiť regionálnu a priestorovú štruktúru, jej zmeny, rozvoj a pokrok. Takéto ukazovatele majú veľa možností využitia: môžu pomôcť identifikovať reálny stav a nepriamo napomôcť pri „nastavení“ budúcich trendov rozvoja. Výsledky, ktoré dostaneme na základe vyhodnotia pomocou jednej sady ukazovateľov, môžu byť odlišné od výsledkov, ktoré dostaneme pri hodnotení inej sady. Preto je **dôležité starostlivo vyberať ukazovatele** (Kušar, Černe 2006).

V zásade možno uviesť, že ukazovatele pre meranie regionálneho rozvoja a disparít by mali zodpovedať nasledujúcim požiadavkám (Klamár 2010 In Michaeli, Matlovič, Ištók a kol. 2010):

- ukazovatele musia odrážať zmeny v stupni sociálno-ekonomického rozvoja,
- sú štatisticky sledované a zistiteľné, t.j. štatistika ich v súčasnosti poskytuje alebo ich bude v budúcnosti poskytovať,
- sústava ukazovateľov by mala byť optimálna z hľadiska ich použitia v analýzach,
- výber ukazovateľov možno zúžiť tým, že sú vo funkčnom vzťahu s inými (napr. stupeň urbanizácie – podiel nepoľnohospodársky aktívneho obyvateľstva alebo počet vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov a pod.).

U veľkého množstva autorov (napr. Baštová, Hubáčková, Frantál 2011, Goschin a kol. 2008, Hučka a kol. 2008, Matlovič, Matlovičová 2011, Gauberta a kol. 2008) dominuje **multi-kriteriálne hodnotenie regiónov**. Je objektívnejšie ako hodnotenie na báze jediného ukazovateľa. Správne zvolená sústava ukazovateľov v dostatočnej miere odráža najmä ekonomické, sociálne ako aj iné aspekty regionálnych disparít.

Taktiež Wishlade, Youill (1997) podporujú predchádzajúce tvrdenie a zdôrazňujú, že je potrebné kombinovať niekoľko rôznych ukazovateľov pre získanie uspokojivého obrazu o regionálnej výkonnosti, resp. regionálnych disparitách. Výskumné štatistické metódy je možno najefektívnejšie využiť pri vhodne zvolenej kombinácii ukazovateľov. Čím väčší počet premenných je totiž do výskumu zahrnutých, tým je možné dopracovať sa k skutočnosti bližším, reálnejším výsledkom, ktoré odzrkadľujú stupeň rozvoja resp. disparít.

V predkladanej práci sme vybrali hodnotiace ukazovatele, ktoré sme rozdelili podľa ich charakteru na demografické ukazovatele a ukazovatele infraštruktúrnej vybavenosti.

1 Ekonomické ukazovatele

1.1 Hrubý domáci produkt

Podľa Klamára (2008) a Tvrdoňa (2012) môže byť niekoľko ukazovateľov využitých pri hodnotení efektivity hospodárstva. Avšak najviac zastúpený z nich je **hrubý domáci produkt**, ktorý sa používa na hodnotenie ekonomického rastu. HDP sa považuje za kľúčové meradlo hospodárskeho rozvoja a rastu (Eurostat 2012).

Podľa definície ŠÚSR (2012) a Eurostatu (2005) HDP v trhových cenách predstavuje konečný výsledok činnosti rezidentských jednotiek, vyprodukovaný v sledovanom období. **Regionálny HDP** sa vypočíta ako súčet pridaných hodnôt za odvetia v regionálnych priemyselných odvetviach a daní na produkty, znížených o subvencie na produkty (ŠÚSR 2012). Z dôvodu regionálnej (medzinárodnej) komparácie sa HDP prepočítava na obyvateľa v EUR, resp. v parite kúpnej sily (ďalej len „HDP v PKS“). PKS sa vypočítava na základe cien a objemov predaja tovarov, ktoré sú vzájomne porovnateľné a reprezentatívne pre krajiny zahrnuté do porovnania. PKS eliminuje efekty rozdielnej cenovej úrovne medzi krajinami. HDP nie je možné zamieňať s ukazovateľom príjmy domácností (Sloboda 2006).

Regionálny HDP na obyvateľa je podielom dvoch ukazovateľov: regionálneho HDP (v trhovách cenách) a priemerného počtu obyvateľstva trvalo bývajúceho v danom regióne (založeného na princípe rezidencie). Vo väčšine regiónov nespôsobuje väčšie problémy porovnanie týchto dvoch ukazovateľov, založených na rozdielnych princípoch. V prípade regiónov s vysokou dochádzkou za prácou z okolitých regiónov, ktorými sú najmä regióny hlavných miest je tento ukazovateľ nadhodnotený (ŠÚSR 2012).

HDP je dnes už **zaužívaným a globálne najčastejšie používaným indikátorom s pomerne vysokou výpovednou hodnotou**, pomocou ktorého sa hodnotí miera vyspelosti ekonomiky či životná úroveň obyvateľov, ale tiež intenzita rozvoja, alebo pri sledovaní vývojových časových radov aj zmien v čase. Aplikácia rovnakej metodiky taktiež umožňuje priestorovú komparáciu, teda porovnanie úrovne či intenzity rozvoja na vybranej úrovni priestorových celkov – regiónov (Sloboda 2006).

Ježdík a Chlad (2009) konštatujú, že HDP na obyvateľa spolu s mierou nezamestnanosti je **široko používaným komplexným indikátorom, charakterizujúci hlavne ekonomickú výkonnosť regiónov a je jedným zo základných kritérií EÚ pre oprávnenosť na využívanie štrukturálnych a kohézneho fondu EÚ** ako základ pre národnú a medziregionálnu komparáciu. Jeho intenzitu použitia v prácach venujúcich sa regionálnemu rozvoju a RD dokazujú aj nasledujúci autori. Keidel (2007) pri hodnotení regionálnych disparít Číny vychádzal z **HDP na obyvateľa**. Huang a Leung (2009) v ich príspevku používajú HDP na obyvateľa ako ukazovateľ hospodárskeho vývoja v provincii Ťiangsu v Číne, pričom tvrdia, že ide o široko používaný a vhodný indikátor na meranie RD. Cieľom Kološtu a kol. (2007) je identifikovať najzávažnejšie sociálne a ekonomické disparity medzi Slovenskom, Rumunskom, Bulharskom a Rakúskom prostredníctvom HDP na obyvateľa a analyzovanie ich vzniku a hlavných dôvodov pomocou β -konvergenie a σ -konvergenie.

Okrem spomenutých aj iní autori (Banerjee, Jarmuzek 2009, Bašťová, Hubáčková, Frantál 2011, Blažek 2005, Bracalente, Perugini 2008, Cai, Wang, Du 2002, Förster, Jesuit, Smeeding 2002, Giannetti 2002, Heidenreich, Wunder 2008, Goschin a kol. 2008, Koziak 2007, Kutscherauer 2011, Mariš 2011, Matlovič, Matlovičová 2005, 2011, Matlovič, Klamár, Matlovičová 2008, Svatošová 2012, Svatošová, Boháčková 2012, Svatošová, Novotná 2012, Quadrado, Heijman, Folmer 2001 a pod.) uplatňujú ukazovateľ **HDP na obyvateľa** spolu s inými indikátormi vo svojich prácach, venujúcich sa regionálnym nerovnostiam resp. disparitám na úrovni regiónov.

Poznáme aj množstvo prípadov, kde autori využili **HDP vyjadrené v PKS**. Ježdík a Chlad (2009) napr. vo svojej publikácii „*Rozdíl mezi kraji ČR, vývoj a příčiny*“ z dôvodu porovnateľnosti prepočítali údaje do jednotiek štandardu kúpnej sily. Abrhám a Vošta (2006) pri hodnotení základných hospodárskych a sociálnych disparít na území nových členských štátov EÚ určili za hlavný ekonomický ukazovateľ diferencovanej regionálnej štruktúry hodnoty **HDP na obyvateľa v PKS** v porovnaní s **priemernou hodnotou HDP na obyvateľa v EÚ 25**. Vošta (2004) využil **HDP na obyvateľa v PKS** k odhaleniu základných ekonomických a sociálnych disparít vo vybraných (vtedy prístupných) štátoch (Česká republika, Estónsko, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Poľsko, Slovensko a Slovinsko). Ertur, Koch (2006) pri analýze rozširovania Európskej únie o nové krajiny a porovnaní 258 európskych regiónov; Czyż, Hauke (2011) pri vývoji RD v Poľsku v rokoch 1995-2007; Poledníková a Lelková (2012) pri hodnotení RD v krajinách Vyšehradskej štvorky, Nemecka a Rakúska; Kropková, Sojková (2008) na regionálnu komparáciu regiónov nových členských krajín EÚ z hľadiska úrovne a tempa rastu ako aj Dubois a kol. (2007) pri viacúrovňovom modelovaní využili **HDP na obyvateľa v PKS**.

HDP v prepočte na obyvateľa, prípadne **HDP v PKS v prepočte na obyvateľa** patria medzi najdôležitejšie a najčastejšie porovnané ukazovatele regionálneho rozvoja i regionálnych disparít tak ako na Slovensku tak aj v celej Európe, čo zdôrazňujú najmä autori ako Adámek, Csank, Žizalová (2006), Klamár (2010 In Michaeli, Matlovič, Istok a kol. 2010), Sloboda (2006), Nijkamp (2007) a Novotný (2010).

Preto aj autori ako Abrhám (2007), Abrhám, Vošta (2005), Dunford, Smith (2000), Geppert, Stephan (2008), Klamár (2008), Měrtlová (2012), Nagy, Kuttor (2008), Nižňanský (2007), Popescu, Vintila, Erdninc (2012), Rajčáková (2009), Rajčáková, Švecová (2011b), Smith, Al Rainnie, Dunford (2001), Sucháček (2005), Szörfi (2007), Wishlade, Youill (1997) berú **HDP na obyvateľa v PKS** vo svojich štúdiách, zameraných na analýzu regionálnych disparít, ako hlavný indikátor úrovne RD.

Voči hodnoteniu RD na základe jediného indikátora majú výhrady mnohí odborníci (Baštová, Hubáčková, Frantál 2011, Gauberta a kol. 2008, Hudec a kol. 2009, Matlovič, Matlovičová 2011, Felsenstein, Portnov 2005, Wishlade, Youill 1997). Aj napriek tomu poznáme takých, ktorí posudzujú RD len prostredníctvom HDP na obyvateľa vyjadreného v PKS. Ide o autorov ako napr. Barrios, Strobl (2009), Buyst (2011), Canaleta, Arzoz, Gárate (2004), Kai-yuen (2003), Kožiak a kol. (2008, 2012), Tvrdoň, Skokan (2011).

1.2 Hrubá pridaná hodnota

Hrubá pridaná hodnota je popri HDP druhým významným ukazovateľom ekonomického charakteru. Jeho priestorový rozmer do veľkej miery predikuje obraz produkčnosti jednotlivých regiónov – krajov (Klamár 2010 In Michaeli, Matlovič, Ištók a kol. 2010).

Hrubá pridaná hodnota v základných cenách je vypočítaná ako rozdiel medzi produkciou v základných cenách a medzispotrebou v kúpnych cenách. Produkcia pozostáva z produktov vytvorených počas bežného účtovného obdobia a medzispotreba sa skladá z hodnoty výrobkov a služieb spotrebovaných vo výrobnom procese ako vstupy, s vylúčením investičného majetku, ktorého spotreba je zachytená ako spotreba fixného kapitálu. Proces zostavenia hrubej pridanej hodnoty pozostáva z viacerých krokov, pričom základný prístup spočíva v individuálnom vyčíslení hrubej pridanej hodnoty za odvetvia (OKEČ, A-Q) v kraji (NUTS 3), pri využití metódy regionalizácie “zdola–hore” a “kombinovanej metódy” (ŠÚSR 2012).

Matlovič, Klamár, Matlovič (2008) hodnotia disparity na krajskej a okresnej úrovni a svoju pozornosť smerujú predovšetkým na postavenie Prešovského kraja v regionálnej štruktúre Slovenska vo svetle vybraných sociálno-ekonomických a demografických indikátorov. Medzi vybrané ekonomické ukazovatele patrí aj **hrubá pridaná hodnota**.

Predmetom príspevku Kutscherauera (2011) je prezentácia výsledkov kvantitatívneho overenia vývoja relevantných regionálnych disparít v ČR po vzniku samostatného českého štátu. Pri analyzovaní 23 vybraných indikátorov bola medzi ekonomické ukazovatele zaradená aj **hrubá pridaná hodnota**. Měrtlová (2012) pri porovnaní RD v regiónoch Českej republiky začlenila medzi ekonomické ukazovatele aj hrubú pridanú hodnotu, ktorá zahrnuje celkový objem produkcie v národnom hospodárstve alebo regiónu po odrátaní hodnoty výrobných vstupov. Medzi autorov, ktorí pracujú s hrubou pridanou hodnotou a pomocou nej merajú veľkosť regionálnych disparít sú Klamár (2008), Klamár, Rosič (2009), Novotný (2010) a pod.

V podmienkach Slovenskej republiky sú dáta **hrubej pridanej hodnoty** dostupné len na úrovni regiónov NUTS 1 až NUTS 3. Ide teda o značnú nevýhodu pretože daný ukazovateľ nemožno použiť na nižších hierarchických úrovniach.

1.3 Tvorba hrubého fixného kapitálu

Ide o ekonomický ukazovateľ regionálnych disparít a spolu s HDP a hrubou pridanou hodnotou ide o základné makroekonomické ukazovatele hospodárstva SR. Ukazovateľ **tvorby hrubého fixného kapitálu**¹ vyjadruje nadobudnutie dlhodobého majetku zníženého o úbytok dlhodobého majetku výrobcami – rezidentmi v priebehu roka. Zahŕňajú sa aj prírastky hodnoty určitých neprodukovateľných aktív realizovaných výrobnou činnosťou inštitucionálnych jednotiek. Za dlhodobý majetok sa považujú hmotné aktíva, ktoré boli vyrobené ako produkcia vo výrobnom procese a budú sa v iných výrobných procesoch používať opakovane alebo trvalo počas obdobia dlhšieho ako jeden rok. Regionálna hrubá tvorba kapitálu je súčtom tvorby hrubého kapitálu v jednotlivých odvetviach v kraji (ŠÚSR 2012).

Mariš (2011) pre účely multi-kriteriálneho hodnotenia krajských disparít použil ako jeden z indikátorov **tvorbu hrubého fixného kapitálu**. Ďalej tvrdí, že tvorba hrubého fixného kapitálu v prepočte na obyvateľa regiónu je jedným z kľúčových indikátorov pre posúdenie celkovej

¹ v podmienkach Slovenskej republiky sú dáta **tvorby hrubého fixného kapitálu** len na úrovni regiónov NUTS 1 až NUTS 3

konkurencieschopnosti regiónu v celonárodnom kontexte. Vyjadruje predovšetkým ochotu firiem investovať a rozvíjať výrobné, obchodné či vývojové aktivity v danom regióne.

Ježdík a Chlad (2009) sa v analytická sonde - „Rozdiely medzi krajinami ČR, vývoj a príčiny“ zameriavajú na vývojové tendencie, ktoré sa na území krajov presadili v priebehu rokov 1995 -2007 a na príčiny, ktoré ovplyvňovali regionálne disparity. Medzi indikátory charakterizujúce ekonomickú výkonnosť začlenili aj tvorbu hrubého fixného kapitálu na obyvateľa.

Odborné ciele v príspevku Měrtlovej (2012) - „Porovnání regionálních disparit v regionech České republiky“ sú zamerané na zhromaždenie, spracovanie a interpretovanie dát týkajúcich sa ekonomických ukazovateľov regionálneho rozvoja. **Tvorba hrubého fixného kapitálu** patrila medzi jeden z týchto ukazovateľov. Poledníková a Lelková (2012) vytvorili maticu dát z hodnôt 15 ukazovateľov pre celkovo 83 regiónov na úrovni regiónov NUTS 2 v krajinách Vyšehradskej štvorky, Nemecka a Rakúska v období 2000-2010. Medzi ekonomické ukazovatele zahrnula aj tvorbu hrubého fixného kapitálu (v mil. EUR). K spomenutým autorom sa pridávajú napríklad aj Kutscherauer (2011), Matlovič, Matlovičová (2011) a Novotný (2010), ktorí tvorbu hrubého fixného kapitálu pokladajú za **jeden z dôležitých ukazovateľov regionálneho rozvoja a regionálnych nerovností.**

1.4 Priame zahraničné investície

Priame zahraničné investície (ďalej len „PZI“) sú jedným z významných determinantov hospodárskeho rastu súčasnej doby. Považujú sa za jeden z najdôležitejších katalyzátorov ekonomického rozvoja. U verejnosti sú často zjednodušované ako hlavný faktor vytvárania pracovných miest. PZI môžu prispieť k riešeniu celého radu problémov viacerých sektorov alebo oblastí. Ide napr. o oblasti ako: obnova a rozvoj priemyslu, poľnohospodárstva, obchodu, vybudovanie infraštruktúry, vytvorenie nových pracovných príležitostí alebo zvýšenie stability ekonomiky (Hudec a kol. 2009).

Podľa definície OECD (2013) predstavujú PZI kategóriu medzinárodných investícií, ktorá vyjadruje zámer subjektu, ktorý je rezidentom jednej ekonomiky, získať trvalý podiel v podniku so sídlom v inej ekonomike. Trvalý podiel vyjadruje existenciu dlhodobého vzťahu medzi priamym investorom a podnikom priamej investície a významný stupeň vplyvu na riadenie podniku. Pri určovaní existencie vzťahu priamej investície sa v súlade s medzinárodnými štandardami používa – kritérium 10 % podielu na základnom kapitáli alebo hlasovacích právach podniku.

PZI v SR a investíciami Slovenska v zahraničí sa rozumie prírastok majetkového kapitálu a reinvestovaného zisku, plynúceho zo zahraničia alebo do zahraničia, vo forme finančného alebo hmotného vkladu (Klamár 2010 In Michaeli, Matlovič, Ištók a kol., 2010).

Uvedené úvodné poznámky jasne naznačujú veľký význam PZI v ekonomickom živote každého regiónu. Stav PZI dobre dokumentuje investičnú atraktivitu jednotlivých regiónov Slovenskej republiky a pozitívne ovplyvňuje ich rozvojovú dynamiku. Ich význam je aj v stimulácii rozvoja regionálnej resp. lokálnej podnikateľskej sféry v podobe subdodávateľských vzťahov. K autorom, ktorí popri iných indikátoroch používajú na určenie miery regionálnych disparít PZI patria Klamár (2008), Kožiak (2007), Rajčáková (2006, 2009), Matlovič, Matlovičová (2005, 2011) a iní. Blažek (2005) vo svojom článku identifikuje hlavné faktory a trendy regionálneho rozvoja v Českej republike v období pred vstupom do EÚ. Regionálne disparity porovnával okrem iných ukazovateľov aj za pomoci PZI. Kožiak (2011) na základe analýzy a porovnania PZI v regiónoch NUTS 3 hodnotil medziregionálne disparity na Slovensku. Popescu, Vintila a Erdninc (2012) sa vo svojom príspevku pokúsili zhodnotiť význam PZI v Rumunsku spolu s niektorými regionálnymi hospodárskymi ukazovateľmi, ktoré poukázali na zlepšenie miestnej atraktivity pre investorov. Sucháček (2005) sa zaoberá rastúcou sociálno-ekonomickou polarizáciou medzi hlavným mestom ČR - Prahou a zvyškom krajiny. Táto polarizácia sa podobá tradičnému regionálnemu modelu *jadro-periféria* (core-periphery). PZI zaradil medzi ostatné ukazovatele, ktoré potvrdzujú polarizáciu a rozdiely medzi hlavným mestom a zvyškom krajiny. Lessmann (2013) vo svojej práci skúmal vplyv PZI na regionálne rozdiely v Číne v rokoch 1994-2008.

PZI vyvolávajú množstvo efektov vo svojom regióne a sú impulzom ekonomického rozvoja. Medzi kľúčové sa v tejto súvislosti zaraďuje prílev voľných finančných zdrojov (kapitálu), spillover efekty, čiže „presakovanie“ vyspelých technologických a manažérskych postupov zo zahraničných firiem do domácich podnikov, môžu taktiež pozitívne ovplyvniť inštitucionálny systém v danej

ekonomike a celkové podnikateľské prostredie a zvýšená investičná aktivita, dáva šancu uplatniť sa ďalším domácim spoločnostiam (Mínarčík 2009). Zahraniční kapitál zvyšuje podstatným spôsobom tvorbu hrubého fixného kapitálu v regiónoch a môže sprostredkovať aj zvyšovanie technologickú úroveň produkcie v regióne (Měrtlová 2012). Na druhej strane sú zdokumentované aj prípady negatívnych vplyvov PZI, ktoré so sebou prinášajú radu priamych či nepriamych dopadov na ekonomiku regiónu a trh práce. (napr. Bašťová, Dokoupil 2010).

1.5 Miera nezamestnanosti

Miera nezamestnanosti (ďalej len „MN“) je **významným ekonomickým ukazovateľom s výrazne sociálnym podtextom**. Podľa VZPS² sa **miera nezamestnanosti** udáva ako podiel počtu nezamestnaných osôb³ podľa VZPS na celkovom počte ekonomicky aktívneho obyvateľstva⁴ podľa VZPS a vyказuje sa v percentách. Poznáme aj tzv. **mieru evidovanej nezamestnanosti**, ktorá sa v súlade s dohovorom Medzinárodnej organizácie práce vypočítava z počtu disponibilných uchádzačov o zamestnanie⁵, ktorí môžu bezprostredne po predložení ponuky vhodného voľného pracovného miesta nastúpiť do zamestnania. Miera evidovanej nezamestnanosti (metodika MPSVR SR) sa vypočíta podľa vzorca (Štatistická ročenka regiónov SR 2011):

$$\text{Miera evidovanej nezamestnanosti v \%} = \frac{\text{disponibilný uchádzači o zamestnanie}}{\text{počet ekonomicky aktívneho obyvateľstva}} * 100$$

MN je jeden z **klúčových ukazovateľov pri meraní regionálnych disparít**. Požíva sa pri komparácii jednotlivých krajín a regiónov a vypovedá o stave na trhu práce.

Podľa Švecovej a Rajčákovej (2010) je nezamestnanosť prirodzeným fenoménom a sprievodným javom spoločnosti založenej na trhovom hospodárstve. Jej rast vyvoláva nielen vážne ekonomické, ale aj sociálne problémy obyvateľov.

Nízka MN bola dôvodom malých medziregionálnych rozdielov na začiatku transformačného obdobia a počas prvých rokov transformácie. Blažek, Uhlíř (2002) považujú MN za **hlavný indikátor regionálnych problémov**. Blažek, Csank (2007a) pokladajú rovnako MN ako vhodný indikátor hodnotenia regionálnych disparít, reflektujúcu nielen **charakter ekonomickej situácie v regióne**, ale aj **tzv. sociálnej kvality obyvateľstva**.

MN patrí spolu s mierou zamestnanosti a počtom voľných pracovných miest medzi základné ukazovatele trhu práce. V popredí záujmu nielen laickej verejnosti je zväčša ukazovateľ nezamestnanosti aj to aj napriek tomu, že vhodnejším ukazovateľom sa javí byť ukazovateľ miery zamestnanosti, ktorý podstatne jasnejšie hovorí o tom, či ekonomický a sociálny vývoj v rámci štátu alebo regiónu napreduje (Němec, Kucharčíková, Tulejová 2010, Sloboda 2006). Keď už spomíname mieru zamestnanosti, tak tú vo svojich prácach, spolu s inými ukazovateľmi, použili napr. Klamár (2008), Matlovič, Matlovičová (2005), Matlovič, Klamár, Matlovičová (2008).

Inštitúcie Európskej únie pri hodnotení regionálnych rozdielov v rámci krajín využívajú predovšetkým ukazovatele HDP na obyvateľa a mieru zamestnanosti (prípadne nezamestnanosti). Je to štandard, využívaný aj v rámci regionálnej politiky EÚ a pravidiel čerpania štrukturálnej pomoci.

² výberové zisťovanie pracovných síl (VZPS) je priebežným monitorovaním pracovných síl na základe priameho zisťovania vo vybraných domácnostiach. Základ na zisťovanie tvorí stratifikovaný výber bytov, ktorý rovnomerne pokrýva celé územie Slovenskej republiky (ŠÚSR 2012b)

³ nezamestnaní podľa VZPS sú osoby vo veku od 15 rokov, ktoré v sledovanom týždni nemajú prácu, ktoré si v posledných štyroch týždňoch aktívne hľadajú prácu (alebo si prácu už našli a do zamestnania nastúpia v priebehu 3 mesiacov) a ktoré sú schopné nastúpiť do práce najneskôr do dvoch týždňov. Tieto osoby môžu, ale nemusia byť evidované na úradoch práce, sociálnych vecí a rodiny ako uchádzači o zamestnanie (Štatistická ročenka regiónov SR 2011)

⁴ ekonomicky aktívne obyvateľstvo zahŕňa pracujúcich z VZPS za predchádzajúci rok (vrátane osôb na materskej dovolenke) plus uchádzačov o zamestnanie (Štatistická ročenka regiónov SR 2011)

⁵ na Slovensku ide o evidovaných nezamestnaných ľudí registrovaných na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny

Štúdiá Európskeho parlamentu z roku 2007 analyzuje regionálne disparity v členských štátoch EÚ. Predmetom tejto analýzy je skúmanie rozdielov medzi regiónmi podľa HDP na obyvateľa v PKS a miery (ne-) zamestnanosti. Abrhám a Vošta (2005) pri analýze základných ekonomických a geografických indikátorov, ktoré smerujú k odhaleniu základných disparít vo vybraných ôsmich⁶ (v roku 2004 nových) štátoch EÚ v komparácii s priemernými hodnotami EÚ 15, si ako jeden z indikátorov vybrali mieru nezamestnanosti. Príspevok Baštovej, Hubáčkovej a Frantála (2011) sa zaoberá hodnotením medziregionálnych rozdielov medzi krajinami ČR v rokoch 2000–2008 pomocou troch rôznych metód hodnotení aplikovaných na vybrané indikátory. Medzi vybrané sociálno-ekonomické indikátory, ktorými bola regionálna rozdielnosť skúmaná, patrí HDP na obyvateľa, miera evidovanej nezamestnanosti, priemerná hrubá mesačná mzda a podnikateľská aktivita. Štúdiá Hančlovej a Tvrdeho (2004) sa zaoberá hodnotením 14 krajov v Českej republike, v rokoch 1997, 2000 a 2002 na základe 18 sociálno-ekonomických ukazovateľov. Mieru evidovanej nezamestnanosti spolu s voľnými pracovnými miestami zaradili medzi skupinu indikátorov – zamestnanosť. Nižňanský (2007) prináša viacdimenzionálny pohľad na regionálne disparity a ako najdôležitejšie ukazovatele hodnotenia RD považuje už spomenutý HDP na obyvateľa v PKS a mieru nezamestnanosti. Pomocou širokej škály ukazovateľov (ekonomických, sociálnych a demografických) a rôznych štatistických metód pre meranie RD (variačný koeficient, Giniho koeficient, Theilov index a štandardná odchýlka) sa Štika (2004) snaží popísať vývoj regionálnych rozdielov v 90. rokoch v Českej republike v kontexte dlhodobých trendov. Miera nezamestnanosti je aj v tomto článku súčasťou vybraných sociálno-ekonomických ukazovateľov. Poledníková a Lelková (2012) si vybrali **mieru nezamestnanosti (% z pracujúcich vo veku 15-64)** a **mieru nezamestnanosti mladých (% z pracujúcich vo veku 15-24)** ako jeden zo sociálnych indikátorov pri hodnotení RD krajín Vyšehradskej štvorky, Nemecka a Rakúska.

Mieru nezamestnanosti resp. mieru evidovanej nezamestnanosti, ako jeden z najdôležitejších ukazovateľov regionálnych disparít, využívajú vo svojich štúdiách aj autori ako napríklad, Blažek (2005), Förster, Jesuit, Smeeding (2002), Galvasová, Binek (2008), Goschin a kol. (2008), Ira a kol. (2005), Ježdík, Chlad (2009), Klamár (2008), Kožiak (2007), Kutscherauer (2011), Mariš (2011), Matlovič, Matlovičová (2005, 2011), Matlovič, Klamár, Matlovičová (2008), Měrtlová (2012), Michálek, Podolák (2011), Odrobiňáková (2008), Rajčáková (2006, 2009), Rajčáková, Švecová (2002, 2011), Sucháček (2005), Svatošová (2012), Svatošová, Boháčková (2012), Svatošová, Novotná (2012), Quadrado, Heijman, Folmer (2001), Soares, Marquês, Monteiro (2003), Vošta (2004), Wishlade, Youill (1997). **Všetci spomenutí autori kombinovali MN aj s inými ukazovateľmi na meranie RD** (väčšinou s HDP na obyvateľa v PKS). Za zmienku stoja aj práce, ktoré venujú pozornosť priestorovej diferenciacii a regionálnym disparitám **len na základe miery nezamestnanosti**. Ide o autorov ako Rajčáková, Kusendová (1993), Rajčáková, Švecová (2011a), Švecová, Rajčáková (2010), Lauko, Križan, Gurňák (2009, 2010) a.i.

2 Ukazovatele infraštruktúrnej vybavenosti

Infraštruktúru možno chápať ako „základný spoločenský kapitál“ (social overhead capital), ktorý predstavuje rozsiahly súbor všeobecných podmienok potrebných pre priaznivý a sociálne, ekonomicky a environmentálne vyvážený rozvoj (Maříková a kol. 1996). Vybavenosť územia infraštruktúrou vyjadruje kvalitatívne i kvantitatívne charakteristiky rozvojových podmienok modelových regiónov (okresov) a do určitej miery ovplyvňuje úroveň kvality života ich obyvateľov (Ira a kol. 2005).

2.1 Dopravná infraštruktúra

Vybavenosť územia dopravnou infraštruktúrou vytvára podmienky pre úspešnú realizáciu širokého spektra sociálno-ekonomických aktivít. Spolu s ďalšími infraštruktúrnymi dimenziami vytvárajú podmienky pre rozvoj regiónov a kvalitu života ich obyvateľov.

⁶ Česká republika, Estónsko, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Poľsko, Slovenská republika a Slovinsko

Dopravná infraštruktúra umožňuje približovať materiály, tovary i obyvateľstvo a marginálne oblasti vťahovať a približovať k rozvojovým pólom. Doprava sa preto považuje za závažný faktor lokalizácie ekonomických aktivít a regionálneho rozvoja vôbec. Jej rozvoj umožňuje koncentráciu výroby, následne i jej špecializáciu a tak zvyšuje efektívnosť výroby. Je preto dôležité správne stanoviť smerovanie prepravných ťahov, optimálnu sieť dopravnej infraštruktúry a jej zaťaženie (Belajová, Fáziková, 2002).

Doprava predstavuje jednu z najdôležitejších ľudských činností na celom svete. Jedná sa o súčasť hospodárstva a hrá významnú úlohu v priestorových vzťahoch medzi jednotlivými miestami. Doprava vytvára cenné väzby medzi regiónmi a hospodárskymi aktivitami, medzi ľuďmi a zvyškom sveta. Ide o multidimenzionálnu aktivitu, ktorej význam je (Rodrigue, Comtois, Slack 2006):

- **sociálny** - uľahčenie a zabezpečenie dostupnosti pracovných trhov, zdravotníckych, sociálnych a kultúrnych zariadení.; doprava formuje sociálnu interakciu a mobilitu ľudí v spoločnosti;
- **politický** - ako kľúčový prvok štátnej politiky k znižovaniu medziregionálnych rozdielov a stabilizácii osídlenia, nástroj ekonomického rozvoja;
- **ekonomický** - doprava je tradične spájaná s ekonomickým rozvojom; faktor, ktorý formuje aktivity v priestore a je ním spätne spätý.

Hornák (2004) konštatuje, že z priestorového hľadiska je dopravná sieť na Slovensku pomerne dobre rozvinutá a v dostatočnej miere pokrýva územie republiky. V porovnaní s vyspelejšou Európou a najmä z hľadiska nárokov, ktoré sú na ňu kladené, však veľmi nepriaznivo vyznieva jej kvalita. Zreteľné sú tiež regionálne diferencie v kvalite dopravných sietí, čo má ďalekosiahle následky v náraste ekonomických a sociálnych rozdielov medzi jednotlivými časťami krajiny. Prax ukazuje, že kvalita dopravnej infraštruktúry je kritickým momentom, ktorý veľmi často rozhoduje o smerovaní zahraničných investícií.

Vďaka vyššie uvedeným faktorom sú ukazovatele dopravnej infraštruktúry preferovanými doplnkovými indikátormi autorov zaoberajúcich sa regionálnym rozvojom a regionálnymi disparitami. Treba však poznamenať, že väčšie percento autorov spája ukazovatele dopravnej infraštruktúry práve s diaľnicou. Diaľnice majú podľa Hornáka (2005) v dopravnej sieti ako i v ekonomickom a sociálnom vývoji regiónov osobitú úlohu a zvláštny význam. Vo všeobecnosti kopírujú trasy najväčšej existujúcej i predpokladanej dopravnej záťaže a za určitých výhodných podmienok (ušetrenie pohonných hmôt, skrátenie prepravného času, zvýšenie komfortu a bezpečnosti cestovania, atď.) preberajú značnú časť cestnej prepravy zo súbežných cestných komunikácií nižšej hierarchickej úrovne.

Kutscherauer (2011) a Odrobiňáková (2008) ako doplnkový indikátor hodnotenia regionálnych rozdielov použili **hustotu diaľnic na 100 km²**. Klamár (2008) pri analýze RD Slovenska na úrovni regiónov NUTS 3 rozdelil vybrané ukazovatele do 4 skupín. Jednou zo skupín bola aj technická infraštruktúra v rámci ktorej vymedzil dopravnú infraštruktúru a priradil k nej 5 ukazovateľov: **dĺžku diaľnic (km/1 000 km²)**, **percento diaľnic z celkovej dĺžky ciest v krajine**, **percento ciest 1. triedy z celkovej dĺžky ciest v krajine**, **percento ciest 2. triedy z celkovej dĺžky ciest v krajine** a **percento ciest 3. triedy z celkovej dĺžky ciest v krajine**. Popescu, Vintila, Erdninc (2012) sa v článku zamerail na šírenie priamych zahraničných investícií v Rumunsku. Spolu s niektorými regionálnymi ukazovateľmi, medzi ktoré zahrnul aj **hustotu ciest (na 1 000 km²)**, poukázal na zlepšenie miestnej atraktivity pre investorov. Tuleja (2011) pri analýze rozdielov medzi krajinami ČR v rokoch 2001-2006 a pri konštrukcii agregovaného ukazovateľa použil **celkovú dĺžku ciest a diaľnic na 100 km²**. Hustotu cestnej siete vyjadrila Rajčáková (2006, 2009) pomocou ukazovateľa tzv. **redukovanej dĺžky diaľnic a ciest 1. a 2. triedy/km²**. Svatošová a Novotná (2012) hodnotili a sledovali RD a ich vývoj v ČR v rokoch 1996-2010 prostredníctvom 39 ukazovateľov medzi ktoré zahrnuli aj **podiel diaľnic a rýchlostných ciest** ako aj **podiel ciest 1., 2. a 3. triedy z celkovej dĺžky ciest v krajine**.

2.2 Vodohospodárska infraštruktúra

Vodohospodárska infraštruktúra je súčasťou indikátorov technickej infraštruktúry. Vodné zdroje a technické zariadenia súvisiace s ich úpravou a odvodom použitej vody sú investične náročné. Ich

budovanie je však nevyhnutnou podmienkou rozvoja, dôležitou rovnako pre firmy, ako aj pre domácnosti. Najmä zdroje pitnej vody sa stávajú čoraz strategickejším rozvojovým faktorom, o čom svedčí skutočnosť, že cena pitnej vody v niektorých štátoch je regionálne diferencovaná v závislosti od toho, či región má vlastné zdroje pitnej vody alebo čerpá zdroj z iného regiónu (Mintálová 2010 In Michaeli, Matlovič, Ištók a kol. 2010).

Stále väčšmi sa do popredia a do obľuby autorov hodnotiacich RD (Galvasová, Binek 2008, Ira a kol. 2005, Quadrado, Heijman, Folmer 2001, Klamár 2008, Kutscherauer 2011, Rajčáková 2006) dostávajú ukazovatele vodohospodárskej infraštruktúry - **podiel obcí napojených na vodovodnú a kanalizačnú sieť (%)**. Rajčáková (2009, Rajčáková a Švecová 2011b) použila **dĺžku vodovodnej a kanalizačnej siete v km² a dĺžku**.

2.3 Sociálna infraštruktúra

Dôležitosť sociálnej infraštruktúry by sa ako faktor ovplyvňujúci regionálnu konkurencieschopnosť nemal podceňovať. Dostupnosť kvalitnej sociálnej infraštruktúry môže ovplyvniť rozhodnutia, kam investovať alebo umiestniť nový podnik. Je to najmä v prípade, ak majú dané subjekty možnosť bez obmedzení rozhodovať o mieste bydliska, práce a vyhovieť tak osobným preferenciám a rodinným záujmom (Mintálová In Michaeli, Matlovič, Ištók a kol. 2010).

Kvalitné a dostupné bývanie je dôležitým faktorom ovplyvňujúcim mobilitu pracovnej sily, ako aj kvalitu života obyvateľov. Intenzívna bytová výstavba a počet dokončených bytov na jednej strane vypovedá o atraktivnosti daného regiónu na trvalé bývanie, na strane druhej prináša obci priaznivé podmienky pre prípadný hospodársky rast.

Podľa Štatistickej ročenky regiónov (2011) sú **dokončené byty** tie, ktorých podmienky na používanie po ukončení výstavby boli potvrdené vydaním kolaudačného rozhodnutia. Sú to dokončené byty v budovách určených na bývanie, t.j. v obytných domoch, rodinných domoch a polyfunkčných budovách. Patria sem aj byty v stavbách neurčených na bývanie, napríklad v administratívnych budovách, bankách, poštách, stanicích. Dokončené byty zahŕňajú byty získané novou výstavbou, rekonštrukciou alebo inou stavebnou úpravou.

Aj vďaka predchádzajúcim tvrdeniam používa viacero autorov (Hančlová, Tvrдый 2004, Klamár 2008, Matlovič, Matlovičová 2005, 2011, Matlovič, Klamár, Matlovičová 2008) pri meraní regionálnych disparít **počet dokončených bytov na 1 000 obyvateľov**. Hančlová, Tvrдый (2004) spolu s Klamárom (2008) využívajú, okrem predošlého ukazovateľa, aj **začaté byty na 1 000 obyvateľov**.

Medzi dôležité ukazovatele sociálnej infraštruktúry patria aj **ukazovatele o zdravotníctve**. V oblasti zdravotnej a lekárskej starostlivosti sú zaujímavé údaje o **počte lekárov** a **počte nemocničných lôžok** na Slovensku i v prostredí EÚ (Kabát 2004). Vo všeobecnosti platí, že zdravotná starostlivosť je dôležitá vzhľadom na dobrý zdravotný stav obyvateľstva a následne na kvalitu života obyvateľov. Aj keď sieť zdravotníckych zariadení na Slovensku prešla v posledných rokoch výraznejšími zmenami v oblasti sociálnej infraštruktúry, jej efektívnosť, dostupnosť a kvalita sa na regionálnej úrovni výrazne nezlepšila.

Ukazovateľ **počet lekárov na 10 000 obyvateľov** patrí medzi skupinu indikátorov, ktoré autori ako Kutscherauer (2011), Quadrado, Heijman, Folmer (2001), Soares, Marquês, Monteiro⁷ (2003), Svatošová, Boháčková (2012), Svatošová, Novotná⁸ (2012) považujú za imanentnú súčasť výskumu RD. Podobe aj ukazovateľ - **nemocničné lôžka na 10 000 obyvateľov** možno u autorov Quadrado, Heijman, Folmer (2001), Rajčáková⁹ (2006, 2009), Rajčáková, Švecová¹⁰ (2002, 2011b), Soares, Marquês, Monteiro (2003)¹¹ chápať ako dôležitú súčasť súboru ukazovateľov na identifikáciu RD.

⁷ počet lekárov na 1000 obyvateľov

⁸ počet obyvateľov na 1 lekára

⁹ počet lôžok v zdravotníckych zariadeniach na 100 obyvateľov

¹⁰ počet lôžok v zdravotníckych zariadeniach na 100 obyvateľov

¹¹ nemocničné lôžka na 1000 obyvateľov

3 Demografické ukazovatele

Tvrdoň, Hamalová, Žárska (1995) sú toho názoru, že **ľudské a pracovné zdroje patria k významným faktorom endogénneho rozvoja regiónu**. Tak ako rozmiestňovanie obyvateľstva i rozmiestňovanie ekonomických aktivít sú navzájom prepojené. Tieto procesy sa menia a vyvíjajú v čase, sú dynamické. Obyvateľstvo, jeho práceschopná časť, nie je len jeden z faktorov lokalizácie regionálneho rozvoja, ale tiež nositeľom nadradených regionálnych cieľov. Ide o báзовú skupinu indikátorov, ktoré významnou predikujú rámec ostatných skupín indikátorov.

Klamár (2011) zasa považuje ľudské zdroje za jediný faktor schopný aktívne ovplyvňovať charakter a intenzitu ostatných faktorov. Z toho dôvodu sú obyvatelia žijúci v regióne hybnou silou rozvoja a svojím prístupom, schopnosťami a skúsenosťami ho napomáhajú aktivizovať alebo naopak brzdiť a nerozvíjať.

Demografické ukazovatele predstavujú významné činitele determinujúce sociálno-ekonomický rozvoj regiónu. **Počet obyvateľov** v danom regióne vždy predstavuje veľmi podstatný faktor pre opis a vysvetlenie regionálneho rozvoja. Je to spôsobené predovšetkým tým, že rôzne činnosti sú vždy spojené s populáciou prítomnou v príslušnom priestorovom rámci (regióne) (Sucháček 2004). Niektorí autori (Galvasová, Binek 2008, Ira a kol. 2005, Odrobiňáková 2008, Sucháček 2005) sa aj preto zameriavajú na ukazovateľ **počtu obyvateľov regiónu a jeho vývoj**. Tento proces tvorí jeden z najdôležitejších ukazovateľov zahŕňajúci prírastok (úbytok), resp. stagnáciu obyvateľstva. Pôrodnosť má určujúci význam v reprodukčnom procese a je ukazovateľom reprodukčnej vitality a perspektívy jednotlivých regiónov. Znižovanie pôrodnosti a úbytok obyvateľstva predstavuje negatívny ekonomický jav v spoločnosti, spojený s riešením otázok sociálneho, dôchodkového zabezpečenia obyvateľov v poprodukčnom veku. **Prirodzený prírastok / úbytok (na 1 000 obyv.), migračný prírastok / úbytok (na 1 000 obyv.) a aj celkový prírastok / úbytok (na 1 000 obyv.)** používajú napr. Hančlová, Tvrдый (2004), Ira a kol. (2005), Odrobiňáková (2008), Rajčáková (2006, 2009), Rajčáková, Švecová (2002, 2011b¹²), Svatošová, Novotná¹³ (2012). Svatošová (2012, Svatošová, Boháčková 2012) si ako jeden ukazovateľ pri hodnotení životných podmienok vybrala **celkový prírastok resp. úbytok (na 1 000 obyv.)**. Samotný **prirodzený prírastok obyvateľstva** (spolu s **hustotou zaľudnenia**) považujú Ahrhám, Vošta (2005) za vhodný indikátor demografickej situácie pri hodnotení RD vo vybraných ôsmich štátoch EÚ.

Hlavnými procesmi prirodzeného pohybu obyvateľstva sú pôrodnosť (natalita) a úmrtnosť (mortalita). Sú to procesy priamo vstupujúce do bilancie pohybu obyvateľstva. Pri štatistických porovnaníach sa používajú **hrubá miera natality** (počet živonarodených detí na 1 000 obyv.) a **hrubá miera mortality** (počet zomretých detí na 1 000 obyv.). **Hrubú mieru natality** využívajú, ako jeden z mnohých indikátorov, Hančlová, Tvrдый¹⁴ (2004), Matlovič, Matlovičová (2005), Matlovič, Klamár, Matlovičová (2008), Poledníková, Lelková (2012), Soares, Marquês, Monteiro (2003) pri analýze regionálnych nerovností.

Netreba zabúdať ani na migráciu, ktorá je jedným zo základných procesov ovplyvňujúcich rozmiestnenie a štruktúru obyvateľstva na území. Vzhľadom k súčasným demografickým pomerom v Slovenskej republike a relatívne vyrovnaným hodnotám prirodzeného prírastku (resp. úbytku) obyvateľstva vo vybraných územných jednotkách je **migračné saldo**¹⁵ dokonca rozhodujúcim komponentom celkového prírastku obyvateľstva (Žitek, Kunc, Tonev 2008).

Tradičným geografickým ukazovateľom rozmiestnenia obyvateľstva je počet obyvateľov pripadajúci na jednotku plochy km² - **hustota zaľudnenia**. Tento ukazovateľ môžeme nájsť v prácach - Ahrhám, Vošta (2005), Galvasová, Binek (2008), Ira a kol. (2005), Odrobiňáková (2008), Rajčáková, Švecová (2011b), Soares, Marquês, Monteiro (2003), Wishlade, Yuill (1997). Medzi iné významné demografické ukazovatele, ktoré použili slovenskí a českí autori (Hančlová, Tvrдый 2004, Rajčáková 2006, 2009, Rajčáková, Švecová 2002, 2011b, Svatošová 2012, Svatošová, Boháčková 2012, Svatošová, Novotná 2012) patrí aj **index starnutia obyvateľstva**¹⁶. Regióny s vyšším podielom obyvateľov v

¹² prirodzený prírastok / úbytok, migračný prírastok / úbytok a celkový prírastok / úbytok vyjadrený v %

¹³ okrem ukazovateľa - migračný prírastok / úbytok (na 1 000 obyv.)

¹⁴ používa aj **hrubú mieru mortality** – podobne aj Soares, Marquês, Monteiro (2003)

¹⁵ saldo migrácie (na 1 000 obyv.) použili vo svojich prácach napr. Hančlová, Tvrдый (2004), Odrobiňáková (2008), Soares, Marquês, Monteiro (2003)

¹⁶ počet občanov, ktorí sú nad 64 rokov veku na 100 detí vo veku od 0 až 14

poproduktívnom veku (vysoký index starnutia) indikujú negatívne predpoklady v regióne z hľadiska pracovnej sily, evokujú vo vyššej miere riešenia zabezpečujúce sociálne podmienky obyvateľov (domovy dôchodcov, sociálne služby), naopak vyšší podiel obyvateľov v predproduktívnom veku predstavuje potenciálnu zložku pracovnej sily.

4 Indikátory vzdelanostnej úrovne obyvateľstva

Ako predpoklad rozvoja znalostnej ekonomiky a za jednu z podstatných súčastí znalostnej ekonomiky možno považovať kvalitné ľudské zdroje, čo možno chápať aj ako dostupnú a dostatočne alebo vysoko kvalifikovanú, flexibilitnú a tvorivú pracovnú silu (Kulčár 2010).

Podľa Faltána a Pašiaka (2004) vysoký podiel vysokoškolsky vzdelaného obyvateľstva môže pôsobiť ako významný lokalizačný faktor pre investorov a môže mať aj vplyv na úroveň miery nezamestnanosti. V spoločnosti dosiahnutý stupeň vzdelania obyvateľstva ovplyvňuje aj celkovú kvalitu života.

Lauko a kol. (2011) tvrdia, že vzdelanie a školstvo je u nás tak ako aj inde vo svete nezastupiteľné v procese produkcie kvalifikovaných a vzdelaných pracovníkov a tvorby kvalitného kapitálu. Preto niektorí odborníci už samotné vzdelávanie považujú za faktor regionálneho rozvoja, resp. tvorby regionálnych disparít.

Vzdelanosť obyvateľstva je podľa Žitka, Kunca, Toneva (2008) jedným z dôležitých sociálno-ekonomických indikátorov, ktorý prispieva k regionálnemu rozvoju a regionálnej konkurencieschopnosti. Nejde len o stupeň dosiahnutého vzdelania obyvateľstva, ktorí v danom regióne žijú, ale tiež o kvalifikačné predpoklady, ktoré sú so vzdelaním obyvateľov úzko previazané a majú vplyv na miestne a regionálne pracovné trhy.

V publikáciách zaoberajúcich sa regionálnymi disparitami resp. nerovnosťami sa využívajú rôzne ukazovatele vzdelávania. Napr. Klamár (2008) použil **počet študentov s ukončením stredným vzdelaním (na 1 000 obyvateľov)**, Galvasová, Binek (2008) hodnotili obyvateľov s **maturitou a vyšším vzdelaním**. Quadrado, Heijman, Folmer 2001 zasa **počet študentov na základných a stredných školách (na 1 000 obyvateľov)**.

Väčšia časť prác sa však zameriava na obyvateľstvo s vysokoškolským vzdelaním. To znamená napr., že Rajčáková (2006, 2009) a Rajčáková, Švecová (2002, 2011b) vo svojich sociálno-ekonomických analýzach ako jeden z demografických ukazovateľov používajú **index vzdelanostnej úrovne**, vyjadrený ako podiel obyvateľstva s úplným stredoškolským vzdelaním + trojnásobok podielu s vysokoškolským vzdelaním na obyvateľov starších ako 15 rokov. Analýza rozdielov bola cieľom projektu realizovaného v rámci Geografického a Sociologického ústavu Slovenskej akadémie vied (ďalej len „SAV“). Jedným z veľkého počtu indikátorov bol aj **podiel obyvateľov s vysokoškolským vzdelaním z obyvateľstva nad 15 rokov spolu s podielom obyvateľov s úplným stredoškolským vzdelaním s maturitou z obyvateľstva nad 15 rokov** (Ira a kol. 2006). Blažek, Csank (2007b) pri skúmaní gradientu západ-východ (t.j. pozícia v regiónoch Českej republiky v európskom systéme) ako aj Štika (2004) použili tzv. **index vzdelanosti**, definovaný ako súčet podielu obyvateľov starších 15 rokov so stredoškolským vzdelaním a dvojnásobku podielu vysokoškolsky vzdelaných.

Klamár (2008) a Popescu, Vintila a Erdninc (2012) pri rozbere vývoja regionálnych disparít zakomponovali do svojich príspevkov **počet študentov na vysokých školách (na 1 000 obyvateľov)**. Kutscherauer (2011) založil kvantitatívne overenie modelu ekonomickej výkonnosti regiónov na ôsmich indikátoroch. Jedným z týchto indikátorov bol aj **podiel vysokoškolsky vzdelaných zamestnaných obyvateľov z počtu obyvateľov vo veku 15 rokov a starších (v %)**. Tuleja (2011) si ako jednu zo zložiek upraveného indikátoru všestranných podmienok pre život zvolil **podiel vysokoškolsky vzdelaných zamestnaných vo vekovej skupine 15 rokov a starší**.

Záver

Z existujúcich teoretických i praktických postupov zaoberajúcich sa analýzou RD vyplýva, že v odbornej verejnosti nie je jednotný názor na to, podľa akých kritérií regionálne disparity vymedzovať a s pomocou akých ukazovateľov ich popisovať a podrobovať hodnoteniu. Možno zovšeobecne povedať, že čo

práca, zoberajúca hodnotením regionálnych nerovností, to iný vyber ukazovateľov. Každý autor si volí daný prístup na základe vedeckého zamerania a vopred stanoveného cieľa.

Došli sme k záveru, že ani jeden ukazovateľ nevystupoval samotne pri meraní RD. To znamená, že sme nenašli žiadnu prácu, v ktorej by napríklad index starnutia alebo iný ukazovateľ vystupovali ako samostatné hodnotiace ukazovatele regionálnych disparity. Na druhej strane netvrdíme, že v texte spomenuté indikátory nemôžu slúžiť ako hlavný komponent na meranie a kvantifikáciu RD. Pri selekcii vhodných indikátorov záleží na dostupnosti adekvátnych dát a metodike konštrukcii niektorých ukazovateľov, čo znižuje ich aplikáciu v časových komparatívnych analýzach.

V predkladanej práci sme sa teda pokúsili o prezentovanie škály demografických ukazovateľov a ukazovateľov infraštruktúrnej vybavenosti, ktoré sa vo väčšej miere uplatňujú pri analýzach a otázkach týkajúcich sa regionálnych disparít. Veríme, že proklamovaná štúdia môže slúžiť ako zdroj informácií o regionálnom rozvoji, regionálnych disparitách, pomôže odbornej i laickej verejnosti, ako aj metodická pomôcka pri vypracovaní práce podobného zamerania.

Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA č. 1/1143/12 Regióny: vývoj, transformácia a regionálna diferenciacia.

Informačné zdroje

1. ABRHÁM, J. (2007). The New EU Member States: Current Tendencies in Regional Differentiation. In *Ekonomický časopis/Journal of Economics*. Vol. 55, no. 10. s. 1007-1024.
2. ABRHÁM, J., VOŠTA, M. (2005). Vybrané země EU: regionální disparity a komparace. *Acta Oeconomica Pragensia*. č. 2, roč. 13, s. 222-231. ISSN 0572-3073.
3. ABRHÁM, J., VOŠTA, M. (2006). New Member States of the EU: Current Trends in Regional Disparities, In *ERSA conference paper* No. 148 [online]. [cit. 2013-01-02]. Dostupné na internete: <<http://www-sre.wu-wien.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa06/papers/148.pdf>>
4. ADÁMEK, P., CSANK, P., ŽÍŽALOVÁ, P. (2006). Regionální hospodářská konkurenceschopnost. *Příručka pro představitele veřejné správy*. Praha: Berman Group.
5. BANERJEE, B., JARMUZEK, M. (2009). Anatomy of Regional Disparities in the Slovak Republic. *International Monetary Fund*, 28 s. ISBN 9781452792446.
6. BARRIOS, S., STROBL, E. (2009). The dynamics of regional inequalities. *Regional Science and Urban Economics*, Elsevier, vol. 39 (5), s. 575-591, September.
7. BAŠTOVÁ, M., DOKOUPIL, J. (2010). Negativní dopady přímých zahraničních investic na trh práce města Plzně. *Geografie – sborník České geografické společnosti*, 115, 2, s. 188-206.
8. BAŠTOVÁ, M., HUBÁČKOVÁ, V., FRANTÁL, B. (2011). Interregional differences in the Czech Republic, 2000-2008. *Moravian Geographical Reports*, Brno: Novpress, roč. 19. č. 1, s. 2-16, ISBN 1210-8812.
9. BELAJOVÁ, A., FÁZIKOVÁ, M. (2002). *Regionálna ekonomika*. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita, 187 s. ISBN 80-8069-007-3.
10. BLAŽEK, J. (2005). Trends to Regional Disparities in the Czech Republic in Pre-Accession Period in European Context. In *Geographia Polonica*, 78, 2, s. 91-106.
11. BLAŽEK, J., CSANK P. (2007a). Nová fáze regionálního rozvoje v ČR? *Sociologický časopis*, 43, č. 5, s. 945-965.
12. BLAŽEK, J., CSANK, P. (2007b). The West-East gradient and regional development: the case of the Czech Republic. *Acta Universitatis Carolinae Geographica*, XL, č. I.-II., s. 89-108.
13. BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D., (2002). *Teorie regionalního rozvoje*. Karolinum, Praha. 212 s.
14. BRACALENTE, B., PERUGINI, C. (2008). The Components of Regional Disparities in Europe, Quaderni del Dipartimento di Economia, Finanza e Statistica 47, Università di Perugia, Dipartimento Economia, Finanza e Statistica.
15. BUYST, E. (2011). Continuity and Change in Regional Disparities in Belgium During the Twentieth Century. *Journal of Historical Geography* 37, s. 329-337
16. CAI, F., WANG, D., DU, Y. (2002). Regional disparity and economic growth in China. The impact of labor market distortions. *China Economic Review*, 13, s. 197-212.
17. CANALETA, C. G., ARZOZ, P. P., GÁRATE, M. R. (2004). Regional economic disparities and decentralisation. *Urban Studies*, 41, s. 71-94.

18. CZYŻ, T., HAUKE, J. (2011). Evolution of Regional Disparities in Poland. *Institute of Socio-Economic Geography and Spatial Management*, Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland, Volume 30, Issue 2, s. 35–48, ISSN 0137-477X.
19. DUBOIS, A., GLØERSEN, E., LÄTHEENMÄKI-SMITH, K., DAMSGAARD, O., GRASLAND, C., YSEBAERT, R., ZANIN, CHR., LAMBERT, N., SCHÜRMAN, C., HANELL, TH., GENSEL, J., THOMAS, R. (2007). *Regional Disparities and Cohesion: What Strategies for the Future*. Brusel: Európsky parlament, Oddelenie štrukturálnych a kohéznych politík.
20. DUNFORD, M., SMITH, A. (2000). Catching Up or Falling Behind? Economic Performance and Regional Trajectories in the “New Europe”. *Economic Geography*, 76. s. 169–195.
21. ERTUR, C., KOCH, W. (2006). Regional disparities in the European Union and the enlargement process: an exploratory spatial data analysis, 1995–2000, *The Annals of Regional Science, Springer*, vol. 40 (4), s. 723-765.
22. EUROSTAT (2005). *Regions: Statistical yearbook 2005*. Data 1999-2003. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 151 s. ISBN 92-894-9029-2.
23. EUROSTAT (2012). *Eurostat regional yearbook 2012*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 220 s. ISBN 978-92-79-24940-2.
24. FALŤAN, L., PAŠIAK, J. (2004). *Regionálny rozvoj Slovenska – východiská a súčasný stav*. Bratislava: Sociologický ústav Slovenskej akadémie vied, 88 s. ISBN 80-85544-35-0.
25. FELSENSTEIN, D., PORTNOV, A. B. (2005). *Regional Disparities in Small Countries*, Springer, 333 s. ISBN 978-3-540-24303-8.
26. FÖRSTER, M., JESUIT, D., SMEEDING, T. (2005). Regional poverty and income inequality in Central and Eastern Europe: evidence from the Luxembourg Income Study. In Kanburand, R., Venables, A. J., eds. *Spatial inequality and development*. Oxford (Oxford University Press), s. 311-347.
27. GALVASOVÁ, I., BINEK, J. (2008). Approaches to differentiation of socioeconomic phenomena in territory. In *Sborník z 15. mezinárodní konference Geografické aspekty stredoevropského prostoru*. MUNI Brno.
28. GAUBERT, N., GRASLAND, C., ZANI, CH., DUBOIS, A., GLOERSEN, E., SCHÜRMAN, C., HANELL, T. (2008). Regional Disparities in Europe: from Tools to Political Recommendations. In Gajdoš (2008): *Regional Disparities in Central Europe*. Section I. - MEASURING REGIONAL INEQUALITIES. Bratislava, Slovenská komisia pre UNESCO, 251 s. ISBN 978-80-85544-56-5.
29. GEPPERT, K., STEPHAN, A. (2008). Regional disparities in the European Union: Convergence and agglomeration - *Papers in Regional Science*, Wiley Blackwell, vol. 87 (2), s. 193-217.
30. GIANNETTI, M. (2002). The Effects of Integration on Regional Disparities: Convergence, Divergence or Both? *European Economic Review*, Vol. 46, s. 539–567.
31. GOSCHIN, Z., CONSTANTIN, D., ROMAN, M., ILEANU, B. (2008). The Current State and Dynamics of Regional Disparities in Romania. In *Romanian Journal of Regional Science*, Vol. 1, No. 2, s. 80-105.
32. HEIDENREICH, M., WUNDER C. (2008): Patterns of Regional Inequality in the Enlarged Europe, *European Sociological Review*, vol. 24 (1), s. 19-36.
33. HANČLOVÁ, J., TVRDÝ, L. (2004). Classification of the Regions. In Ramík, J. et al.: *Multiregional and Regional Models*. VŠB-TU Ostrava.
34. HORŇÁK, M. (2004). Súčasný stav a perspektívy vývoja dopravnej infraštruktúry Slovenskej republiky. In *Prace Komisji Geografii Komunikacji Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, tom X, Warszawa-Rzeszów, s. 231-250. ISSN 1426-5915.
35. HORŇÁK, M. (2005): Dostupnosť siete diaľnic a rýchlostných ciest v Slovenskej republike. In *Horizonty dopravy 1/2005*, Výskumný ústav dopravný Žilina, s. 31-34. ISSN 1210-0978.
36. HUANG, Y., LEUNG, Y. (2009). Measuring regional inequality: a comparison of coefficient of variation and Hoover concentration index. *The Open Geography Journal*, 2, s. 25-34.
37. HUČKA, M., KERN, J., KUTSCHERAURER, A., MALINOVSKÝ, J., SUCHÁČEK, J., TOMÁNEK, P. (2008). *Vznik regionálnych disparít, jejich pojetí, charakteristika a klasifikace (studie)*. Ekonomická fakulta Vysoké školy báňské – Technické Univerzity Ostrava. http://disparity.vsb.cz/vysledky/03_studie_du2.pdf
38. HUDEC, O., URBANČÍKOVÁ, N., DŽUPKA, P., ŠEBOVÁ, M., KLIMOVSKÝ, D., SUHÁNYI, L., ŽELINSKÝ, T. (2009). *Podoby regionálneho a miestneho rozvoja*. Košice: Ekonomická fakulta Technickej univerzity v Košiciach, 344 s. ISBN 978-80-553-0117-4.

39. IRA, V., PAŠIAK, J., FALŤAN, L., GAJDOŠ, P. (2005). *Podoby regionálnych odlišností na Slovensku (příklady vybraných okresov)*. Sociologický ústav SAV, Bratislava, 381 s. ISBN 80-855544-39-3.
40. JEŽDÍK, V., CHLAD, M. (2009). *Rozdíly mezi kraji ČR: Vývoj a příčiny*. Český statistický úřad Praha. 32 s. ISBN 978-80-25-1915-3.
41. KABÁT, L. (2004). Slovensko v priestore regiónov EÚ. In Falťan (2004): *Regionálny rozvoj Slovenska v európskych integračných kontextoch (Regióny, prihraničné regióny, euroregióny)*. Bratislava: NK UNESCO-MOST, SÚ SAV. 204 s. ISBN 80-85544-37-7.
42. KAI-YUEN, TSUI (1993). Economic Reform and Interprovincial Inequalities in China. *Journal of Development Economics*, Elsevier, vol. 50 (2), s. 353-368.
43. KEIDEL, A. (2007). China Regional Disparities: The Causes and Impact of Regional Inequalities in Income and Well-Being. *International Conference on Experiences and Challenges in Measuring National Income and Wealth in Transition Economies*. September 18-21, Friendship Hotel, Beijing, China. 27 s.
44. KLAMÁR, R. (2008). Slovakia and the analysis of its disparities. In *Folia geographica* 12. Prírodné vedy. roč. 47, 160 s.
45. KLAMÁR, R. (2011). Vývoj regionálnych disparít na Slovensku s osobitným zreteľom na regióny východného Slovenska. *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis, Folia Geographica vol. LIII*, no. 18, s. 89-170. ISSN 1336-6157.
46. KLAMÁR, R., ROSIČ, M. (2009). Regional disparities in Prešov region according to the structure of industry. In *Folia geographica* 14. Prírodné vedy: special issue for the 2th Eugeo congress, Bratislava. roč. 49, s. 121-154. FHPV 33/09. ISSN 1336-6157.
47. KOLOŠTA, S., MAKANOVÁ, M., MARCINEKOVÁ, Z., ŠOFRANCOVÁ, K., RAGUSEO, D., NEDELOVÁ, G., URAMOVÁ, M., BOGDANOVA, M., TONKOVA, S., TONKOVA, E., PETROV, D., KLEIN, L., REMES, E., ANDREI, A., OESTERLE, A. (2007). Regional disparities among countries and analysis of reasons of their creation. Published in: *Studia Universitatis „Vasile Goldis“, Seria Stiinte Economice*, Vol. 1, No. 17. s. 1-8.
48. KOŽIAK, R. (2007). Regionálne disparity v Slovenskej republike a tendencie ich vývoja. In *X. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. Brno: ESF MU, s. 108-116. ISBN 978-80-210-4325-1.
49. KOŽIAK, R. (2011). Regional disparities in Slovak republic at NUTS 3 level from direct foreign investments point of view. In *Studia universitatis "Vasile Goldis" Arad: seria Stiinte Economice*. Arad: *Universitatea De Vest "Vasile Goldis" din Arad*, 2011. Vol. 21, Partea 1, s. 112-125. ISSN 1584-2339.
50. KOŽIAK, R., ŠOFRANCOVÁ, K., URAMOVÁ, M., ŠVANTNEROVÁ, L., MAKANOVÁ, M., ELEXOVÁ, G. (2008). Quantification of regional disparities in Slovakia from aspect of GDP per capita. In *Studia Universitatis "Vasile Goldis": seria Stiinte Economice*, roč. 1, č. 18, s. 12-24. ISSN 158-2339.
51. KOŽIAK, R., KRÁL, P., FLAŠKA, F., KRÍŽO, P. (2012). HDP ako jediný ukazovateľ regionálnej politiky EÚ? In *XV. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách: Valtice, 20. - 22. června 2012*. Brno: MU ESF Brno. s. 19-27. ISBN 978-80-210-5875-0.
52. KROPKOVÁ, Z., SOJKOVÁ, Z. (2008). Skúmanie regionálnych disparít v rámci nových členských krajín EÚ. In *Acta oeconomica et informatica*, roč. 11, č. 1, s. 10-14. ISSN 1335-2571.
53. KULČÁR, L. (2010). Možnosti modelovania vzťahu medzi vzdelanostnou úrovňou a nezamestnanosťou. In Šoltés, Vincent (ed.) *National and regional economics VIII*. Košice : Technical university Faculty of economics, s. 549-555. ISBN 978-80-553-0517-2.
54. KUŠAR, S., ČERNE, A. (2006). *Regional, spatial and environmental indicators for an assessment of regional development, structure and potentials*. Department of geography, Faculty of Arts, University of Ljubljana. s. 27-41.
55. KUTSCHERAUER, A. (2011). Disparity v dlhodobém vývoji regionů České republiky. In *XIV. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách: Bořetice, 22.-24.6. 2011*. Brno: MU ESF Brno. s. 9 - 18. ISBN 978-80-210-5513-1.
56. LAUKO, V., KRIŽAN, F., GURŇÁK, D. (2009). Časovo-priestorové aspekty nezamestnanosti na Slovensku v procese ekonomickej transformácie a krízy. *12. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. Brno: Masarykova univerzita, s. 58-65. ISBN 978-80-210-4883-6.
57. LAUKO, V., GURŇÁK, D., KRIŽAN, F. (2010). Časovo-priestorové zmeny nezamestnanosti ako prejav regionálnych disparít na Slovensku. In *50 let geografie na Přírodovědecké fakultě Univerzity Palackého v Olomouci*, Olomouc: Přírodovědecká fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, s. 493-411. ISBN 978-80-244-2493-4.

58. LAUKO, V., GURŇÁK, D., KRÍŽAN, F., TOLMÁČI, L. (2011). *Školstvo na Slovensku v kontexte regionálnych disparít*. Prešov, Vydavateľstvo Michala Vaška, 200 s. ISBN 978-80-7165-856-6.
59. LESSMANN, C. (2013). Foreign Direct Investment and Regional Inequality – A Panel Data Analysis, *China Economic Review* 24, s. 129-149.
60. MARIŠ, M. (2011). Spatial disparities of regional development in Slovak Republic. In *Determinanty kvality života na vidieku: medzinárodná vedecká konferencia*, Nitra, 21. - 23. september 2011. Nitra: Slovak Agricultural University. ISBN 978-80-552-0667-7.
61. MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. a kol. (1996). *Veľký sociologický slovník I*. Karolinum, Praha. 747 s. ISBN 80-7184-164-1.
62. MATLOVIČ R., KLAMÁR R., MATLOVIČOVÁ K. (2008). Vývoj regionálnych disparít začiatkom 21. storočia na Slovensku vo svetle vybraných indikátorov, *Regionálni štúdia / Czech Regional Studies*, recenzovaný vedecký časopis, 02/2008, s. 2-12. ISSN 1803-1471.
63. MATLOVIČ, R., MATLOVIČOVÁ, K. (2005). Vývoj regionálnych disparít na Slovensku a problémy regionálneho rozvoja Prešovského kraja. *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis, Prírodné vedy, Folia geographica*, XLIII, 8, PU Prešov, s. 66-88. ISSN 1336-6157.
64. MATLOVIČ, R., MATLOVIČOVÁ, K. (2011). Regionálne disparity a ich riešenie na Slovensku v rozličných kontextoch. In *Folia geographica* 18. Prírodné vedy: geografické aspekty regionálnych disparít na Slovensku, roč. 53, s. 83. ISSN 1336-6157.
65. MĚRTLOVÁ, L. (2012). Porovnání regionálních disparit v regionech České republiky. In *XV. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*: Valtice, 20. -22. června 2012. Brno: MU. s. 81-90. ISBN 978-80-210-5875-0.
66. MICHÁLEK, A., PODOLÁK, P. (2011). Impact of Key Socio – Economical Disparities on Migration in Slovakia. Economic Diversification vs. Traditional Pattern. *European Spatial Research and Policy*, 18, 1, s. 71-87.
67. MICHAELI, E., MATLOVIČ, R., IŠTOK, KLAMÁR, R., HOFIERKA, J., MINTÁLOVÁ, T., MITRÍKOVÁ, J. (2010). *Regionálny rozvoj pre geografov*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 717 s. ISBN 978-80-555-0065-2.
68. MINARČÍK, P. (2009). Niekoľko poznámok k vybraným aspektom pôsobenia a efektov priamych zahraničných investícií. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 53, s. 97-106.
69. NAGY, Z., KUTTOR, D. (2008). Analysis of the territorial disparities in the Visegrad Four Countries - Measurement and visualisation of territorial processes at regional level in Central Europe. In *Regions: The Dilemmas of Integration and Competition*, RSA.
70. NĚMEC, O., KUCHARČÍKOVÁ, A., TULEJOVÁ, L. (2010). Regionálne disparity v efektívnom využívaní výrobného faktora práca. In *Globalizácia a jej sociálno-ekonomické dôsledky 10: medzinárodná vedecká konferencia*, Rajecké Teplice 4. – 6. október 2010. Žilinská univerzita v Žiline, s. 379-385. ISSN 13365878.
71. NIJKAMP, P. (2007). Regional Developmentas Self – Organised Converging Growth. *2nd Central European Conference in Regional Science – CERS*, Košice 2007. s. 29-43.
72. NIŽŇANSKÝ, V. (2007). *Regionálne disparity, rozsah a možnosti riešenia*. [online]. [cit. 2012-12-27]. Dostupné na internete: <http://www.komunal.eu/subory/Region__lne_disparity__text.pdf>
73. NOVOTNÝ, J. (2010). Regionální ekonomická konvergence, divergence a další aspekty distribuční dynamiky evropských regionů v období 1992-2006. *Politická ekonomie*, 2/2010, s. 166-185.
74. ODROBIŇÁKOVÁ, H. (2008). Regionálne disparity severozápadnej časti česko-slovenského pohraničia. In *Geografická revue*, roč. 4, č. 2, s. 328-343. ISSN 1336-7072.
75. OECD (2013). Foreign direct investment. In *OECD Factbook 2013: Economic, Environmental and Social Statistics*, OECD Publishing. [online]. [cit. 2013-01-28]. Dostupné na internete: <<http://dx.doi.org/10.1787/factbook-2013-34-en>>
76. POLEDNÍKOVÁ, E., LELKOVÁ, P. (2012). Evaluation of regional disparities in Visegrad four countries, Germany and Austria using the cluster analysis. In *XV. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*: Valtice, 20. - 22. června. Brno: MU ESF Brno. s. 36-47. ISBN 978-80-210-5875-0.
77. POPESCU, R. G., VINTILA, D., ERDINC, R. (2012). The evolution of the regional disparities of foreign direct investments in Romania influenced by the integration in the European Union and the economic crisis. *Anale. Seria Stiinte Economice. Timisoara*, vol. XVIII, s. 730-736.
78. QUADRADO, L., HEIDMAN, W., FOLMER, H. (2001). Multidimensional Analysis of Regional Inequality: The Case of Hungary. *Social Indicators Research*, Vol. 56, No. 1, s. 21-42.

79. RAJČÁKOVÁ, E. (2006). Regionálne disparity na Slovensku - vývoj a súčasný stav, *Geografická revue*. roč. 2, č. 2, s. 425-448. ISSN 1336-7072.
80. RAJČÁKOVÁ, E. (2009). *Regionálny rozvoj a regionálna politika Európskej únie a Slovenska*. Bratislava: Geo-grafika, 136 s. ISBN 970-80-89317-09-7.
81. RAJČÁKOVÁ, E., KUSEDOVÁ, D. (1993). Zhodnotenie stavu a vývoja nezamestnanosti v ČSFR. Acta Facultatis rerum naturalium Universitatis Comenianae, *Geographica Nr. 32*, Bratislava: Univerzita Komenského, s. 271-285. ISBN 80-223-0689-4.
82. RAJČÁKOVÁ, E., ŠVECOVÁ, A. (2002). Socioekonomická úroveň regiónov na Slovensku – regionálne disparity. *Zborník z konferencie Vyspelé regióny – silný štát*, Banská Bystrica.
83. RAJČÁKOVÁ, E., ŠVECOVÁ, A. (2011a). Regionálne disparity nezamestnanosti mestského a vidieckeho obyvateľstva Slovenska v rokoch 2001-2009. *Forum statisticum Slovacum*. Roč. 7, č. 6, s. 200-206. ISSN 1336-7420.
84. RAJČÁKOVÁ, E., ŠVECOVÁ, A. (2011b). Regionálna štruktúra Slovenska v posledných troch desaťročiach, *Acta regionalia et environmentalica* [online], roč. 8, č. 2. [cit. 2013-01-08]. Dostupné na internete: <<http://www.fem.uniag.sk/acta/download.php?id=1033>>
85. RODRIGUE, J. P., COMTOIS C., SLACK, B. (2006). *The Geography of Transport Systems*, London: Routledge, 296 s. ISBN 0415354412.
86. SLOBODA, D. (2006). *Slovensko a regionálne rozdiely – teórie, regióny, indikátory, metódy*. Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika, Bratislava, 49 s.
87. SMITH, A., RAINNIE, A., DUNFORD, M. (2001). Regional trajectories and uneven development in the 'New Europe': Rethinking territorial success and inequality. In: Wallace, H. (ed.) *Interlocking Dimensions of European Integration (One Europe or Several?)*. Basingstoke, UK, Palgrave Macmillan, p. 122-144.
88. SOARES, J. O., MARQUÊS, M. M. L., MONTEIRO, C. M. F. (2003). A multivariate methodology to uncover regional disparities: a contribution to improve European Union and governmental decisions. *European Journal of Operational Research*, 16 Feb. Volume: 145 Issue: 1. s. 121-135.
89. SUCHÁČEK, J. (2004). K roli médií v regionálnom rozvoji. In: Malinovský, J., Milerski, O. (eds.): *Posilování regionální konkurenceschopnosti*, Komorní Lhotka, VŠBTechnická univerzita v Ostravě.
90. SUCHÁČEK, J. (2005). Core-Periphery in the Czech Republic. In: *Sborník příspěvků New Members – New Challenges for the European Regional Development Policy*, CERS, s. 394–399.
91. SVATOŠOVÁ, L. (2012). The Development of Regional Disparities in Czech Republic over the 2005-2010 years. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, roč. LX, č. 7, s. 337 - 344. ISSN 1211-8516.
92. SVATOŠOVÁ, L., BOHÁČKOVÁ, I. (2012). Metodologické přístupy k hodnocení regionálních disparit. In *XV. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách: Valtice, 20.-22.června 2012*. Brno: MU ESF Brno, s. 11 - 18. ISBN 978-80-210-5875-0.
93. SVATOŠOVÁ, L., NOVOTNÁ, Z. (2012). Regionální disparity a jejich vývoj v ČR v letech 1996-2010. *Acta Universitatis Bohemiae Meridionales*, The Scientific Journal for Economics, Management and Trade, roč. 15, č. 1, s. 103 - 110. ISSN 1212-3285.
94. SZÖRFI, B. (2007). Development and Regional Disparities – Testing the Williamson Curve Hypothesis in the European Union. In *Focus on European Economic Integration 2/07*. Vienna: Oesterreichische Nationalbank. s. 100–121.
95. ŠTIKA, R. (2004). Regionální rozdíly v Česku v 90. letech v kontextu novodobého vývoje. *Geografie – Sborník České geografické společnosti*, Vol. 109, No. 1, s. 15–26.
96. ŠVECOVÁ, A., RAJČÁKOVÁ, E. (2010). Regionálne disparity nezamestnanosti na Slovensku. In *XIII. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách: Bořetice, 16.-18.června 2010*. 1. vyd. Brno: MU ESF Brno, s. 118 - 125. ISBN 9788021052109.
97. Štatistický úrad Slovenskej Republiky (2012). *Hrubý domáci produkt – metodické vysvetlivky* [online]. Štatistický úrad SR. [cit. 2012-12-27]. Dostupné na internete: <<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=2275>>
98. Štatistická ročenka regiónov SR (2011). *Štatistický úrad Slovenskej republiky*, VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 663 s. ISBN 978-80-224-1215-5.
99. TULEJA, P. (2011). Modelové regiony a možnosti jejich využití při hodnocení regionálních disparit. *Acta academica karviniensia*, č. 3, s. 134-149. ISSN 1212-415X.

100. TVRDOŇ, J. (2012). Cohesion Policy, Convergence and Regional Disparities: The Case of the European Union. *WSEAS Transactions on Business and Economics*. Issue 2, Volume 9, s. 89-99. ISSN 2224-2899.
101. TVRDOŇ, J., HAMALOVÁ, M., ŽÁRSKA, E. (1995). *Regionálny rozvoj*. Bratislava: Ekonóm, 1995. 180 s. ISBN 80-225-0671-0.
102. TVRDOŇ, M., SKOKAN, K. (2011). Regional disparities and the ways of their measurement: the case of the Visegrad four countries, *Technological and Economic Development of Economy* 17, Issue 3, s. 501-518.
103. VOŠTA, M. (2004). Přístupující státy Evropské unie: regionální diferenciace In *Ekonomický časopis*. Vol. 52, no. 4, s. 401-416.
104. WISHLADE, F., YUILL, D. (1997). Measuring Disparities for Area Designation Purposes: Issues for the European Union. *Regional and Industrial Policy Research Paper*, Number 24. Glasgow: University of Strathclyde.
105. ŽÍTEK, V., KUNC, J., TONEV, P. (2008). *Vybrané indikátory regionální konkurenceschopnosti a jejich vývoj*. [on-line]. Working paper, 2008, č. 21, Centrum výskumu konkurenční schopnosti české ekonomiky. [cit. 02.04.2013]. Dostupné na: <<http://is.muni.cz/do/1456/soubory/oddeleni/centrum/papers/wp2006-21.pdf>>